

Ковтун Наталія Михайлівна
Заглада Віктор Миколайович
Шкіль Людмила Леонідівна

Методологія порівняльного аналізу у трактаті «Політика» Аристотеля

УДК 167/168:321.7:1(091)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.2>

Ковтун Наталія Михайлівна
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
та політології
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40,
Житомир, Україна
ORCID: 0000-0002-5529-8655

Заглада Віктор Миколайович
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
та політології
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40,
Житомир, Україна
ORCID: 0000-0003-0709-6079

Шкіль Людмила Леонідівна
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління
та адміністрування
Державного університету інформаційно-
комунікаційних технологій
вул. Солом'янська, 7, Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-2410-1159

У статті аналізується методологія порівняльних досліджень у трактаті «Політика» Аристотеля, яка дозволила мислителеві виділити спільні і відмінні ознаки, особливості та закономірності різних форм державного устрою. В основі дослідження покладено міждисциплінарний підхід, в межах якого здійснено критичний аналіз трактату «Політика» на підставі синтезу напрацьованих різних авторів у галузях епістемології, методології, логіки, політології та історії філософії. У дослідженні також було використано принцип герменевтичного трикутника та категорія «розуміння» як засадничі для вивчення наукових текстів.

Використання цих методологічних підходів дозволило встановити, що Аристотель виділяє три правильні і три неправильні форми державного устрою. Якщо до правильних форм філософ відносить монархію, аристократію та політію, метою діяльності яких є досягнення суспільного блага громадян, то неправильними формами державного устрою він вважає тиранію, олігархію і демократію, мета існування яких співпадає з досягненням користі інтересам можновладців. При цьому основою поділу для порівняння різних форм державного устрою Аристотель вважає бідність і багатство: у державах, в яких влада більшості або меншості базується на багатстві, формується олігархія, а там, де владу здійснюють бідні люди – демократія. На протизвагу демократичному устрою, у недемократичних державах громадянством володіють люди, які не просто беруть участь у діяльності судів або народних зборів, а безпосередньо обіймають посади у них.

На підставі співставлення різних типів держав Аристотель доводить, що держава як політичне об'єднання громадян зникає разом зі зміною державного устрою, а відтак існування держави прямо залежить від типу взаємодії між громадянами полісу. При цьому політія розглядається ним як найкраща форма державного устрою, в межах якої реалізується влада добродесних громадян, що обираються до народних зборів на основі середнього майнового цензу і керуються у політичній діяльності загальним благом.

Ключові слова: метод, методологія, порівняльний аналіз, трактат «Політика», держава, громадянин, форма державного устрою.

Вступ. У методології наукових досліджень простежується чітка градація між дисциплінами, в яких верифікація результатів можлива за допомогою емпіричних, експериментальних досліджень, та дисциплінами, в яких така перевірка є обмеженою, а в деяких випадках і неможливою. Це стосується, насамперед гуманітарних і суспільнознавчих дисциплін. У таких науках активно використовуються різні методологічні підходи, від логіко-історичної методології дослідження до феноменології. Важливу роль при цьому посідає методологія порівняльних досліджень, яка дозволяє виділяти спільні і відмінні ознаки, особливості й закономірності у розвитку різних систем.

Стан наукової розробленості проблеми. Становлення порівняльної методології дослідження пов'язане з працями значної кількості мислителів, як-от Платона, Аристотеля, Полібія, Фоми Аквінського, Ніколо Макіавеллі, Шарля Луї де Монтеск'є, Огюста Конта, Георга Гегеля, Карла Маркса, Джона Мілля та ін. Особливої значущості методологія порівняльного аналізу набула у площині співставлення культурно-цивілізаційних типів

та соціокультурної динаміки їх розвитку в інтерпретації Освальда Шпенглера, Арнольда Тойнбі.

У модерній західній науковій традиції до методології порівняльних досліджень зверталися Джейс Брайс, Джон Берджес, Тод Лендман, Рой Макрідіс, Річард Роуз, Мартін Харрор, Род Хегу, Алан Цукерман, Рональд Чилкот та ін. Так, одним з головних дослідницьких підходів називали порівняльну методологію політологічного аналізу англійські науковці Род Хегу і Мартін Харрор [9, р. 69]. Натомість Річард Роуз позиціонує порівняльну політологію як методологію дослідження, насамперед іноземних країн [11, р. 446-447]. Інший англійський науковець, Тод Лендман, відводить значну роль у верифікації результатів порівняльного аналізу у дослідженні суспільно-політичних процесів, передусім, використанню статистичних засобів контролю [10, р. 27].

Метод порівняльного аналізу та його роль у політологічному вимірі досліджував і український науковець Василь Кобильник [2]. У контексті практичної реалізації методу порівняльного аналізу інший вітчизняний науковець Олександр Труш

запропонував використовувати 3 ключові підходи (індуктивний, гіпотетико-індуктивний і проблемний). Дослідник акцентує увагу, що у сфері цивільного захисту найбільш доцільним є використання саме проблемного методу, адже дослідження має рухатись не стільки у площині індукції і первинного збирання даних і подальшого їх пояснення, скільки через дедукцію, аналіз проблеми, обґрунтування гіпотези, а в підсумку – збирання даних для її підтвердження або спростування [7, с. 138–139]. Поряд з цим у дослідженнях Віталія Кольцова були розкриті методологічні проблеми порівняльної методології: проблема порівнюваності об'єктів пізнання, проблема занадто великої кількості змінних у порівнянні за умови незначної кількості випадків, проблема еквівалентності, коли атрибутивні ознаки повною мірою відображають природу об'єкта співставлення, проблема упередженості у відборі об'єктів наукового порівняння [3].

Окремої уваги у площині виявлення елементів порівняльної методології у трактаті «Політика» заслуговують дослідження, присвячені вивченню розуміння Аристотелем феноменів громадянства, держави, форм державного устрою та ін. Так, атрибутивні ознаки афінської демократії у її зіставленні з іншими формами державного устрою, зокрема в інтерпретації Аристотеля, стали предметом зацікавленості українського дослідника Вадима Ніколенка [4, с. 91]. Аналіз різних форм правління на основі осмислення праці «Політика» Аристотеля у контексті дослідження античного полісу став об'єктом ґрунтовного дослідження Віктора Петрінка [5, с. 187]. Поряд з цим концепт «органічної держави» Аристотеля як мети і результату розвитку античного соціуму досліджував інший український дослідник Олександр Шама [8, с. 245]. Однак, незважаючи на значний доробок вказаних дослідників, специфіка виявлення методу порівняльного аналізу у праці «Політика» Аристотеля не стала предметом ґрунтовного філософського і політологічного осмислення.

Метою статті є дослідження методології порівняльного аналізу в праці «Політика» Аристотеля.

Методи дослідження. В основі дослідження покладено міждисциплінарний підхід, в межах якого здійснено критичний аналіз трактату «Політика» Аристотеля через поєднання напрацювань різних авторів у контексті епістемології, методології, логіки, політології та історії філософії. Окрім цього, у дослідженні було використано метод герменевтичного аналізу, насамперед принцип герменевтичного трикутника та категорія «розуміння» як засадничі для розуміння наукових текстів.

Результати. У контексті дослідження застосування порівняльної методології аналізу у трактаті «Політика» Аристотеля вкрай важливим є звернення до проблеми порівнюваності об'єктів пізнання. Методологія порівняння виходить з позиції,

що порівнювані об'єкти мають мати одночасно і ідентичні, і відмінні характеристики. Проблема полягає в тому, якою мірою об'єкти порівняння мають відрізнятися. Як звертає увагу Віталій Кольцов, у методології порівняльного аналізу сформувався два ключові підходи щодо вирішення цієї проблеми. Одна група дослідників схиляється до необхідності витримування критерію найбільшої схожості об'єктів порівняння за умови певної нейтралізації деяких відмінностей з метою більш прискіпливого вивчення інших. На противагу їм, інша група дослідників сходиться на позиції, що можна порівнювати максимально відмінні фактори функціонування об'єктів пізнання, які мають високий ступінь значущості для реалізації завдань дослідження [3, с. 54–55]. Найбільш оптимальним варіантом при цьому має бути ситуація, в якій можна порівнювати ідентичні об'єкти з усіх сторін, окрім однієї. І саме її має вивчати дослідник. Утім, на практиці знайти саме такі об'єкти пізнання для співставлення практично неможливо.

У трактаті «Політика» порівняння будь-яких предметів Аристотель пов'язує з тим, що «одні з них є первинними, другі – похідними, треті – випливають з похідних» [1, с. 68]. Власне останні з них можуть і не мати загальних ознак, спільних для першого і другого типу предметів або мати їх у незначній мірі. Застосовуючи такий підхід мислитель акцентує увагу на тому, що форми державного устрою можуть відрізнятися між собою: одні з них постають як первинні, а другі – як похідні від них. Філософ вказує і на те, що деякі з форм державного устрою можуть мати «хибні засади», а тому вони «стоять нижче тих, котрі не мають цих вад» [1, с. 68].

У площині застосування порівняльної методології наукового аналізу Аристотель визначає засадничі поняття «громадянин» і «держава», які стали основою поділу для класифікації різних форм державного устрою. У широкому контексті філософ розглядає громадянина як того, «хто може бути суддею і посадовою особою» [1, с. 68]. У такому розумінні громадянами він вважає тих, хто бере участь у діяльності судів і народних зборів. Для уточнення сутнісних ознак наявності громадянства Аристотель використовує принцип обмеження і чітко вказує ті групи людей, які не можуть бути громадянами. До негромадян він відносить слуг, рабів, метеків та іноземців, яких у судах мають представляти громадяни. Мислитель вказує й на відносність громадянства, як юнаків, які ще не досягли повноліття, так і чоловіків старшого віку, які вже не можуть виконувати громадянські обов'язки.

Методологічно обґрунтовано Стагірит вказує, що це визначення поняття «громадянин» «здебільшого відповідає громадянину демократичного устрою» [1, с. 68]. У застосуванні до інших типів державного устрою він пропонує обов'язково його уточнювати. На противагу демократичному

устрою, у недемократичних державах громадянством володіють люди, які не просто беруть участь у діяльності судів і народних зборів, а обіймають посади суддів або членів народних зборів [1, с. 68]. Отже, у розумінні автора «Політики» у недемократичних державах громадянство надається за посадою, насамперед через повноваження розглядати законодавчі або судові справи.

У площині порівняння форм державного устрою Аристотель звертається й до аналізу поняття «держава». Як слушно наголошує Вадим Ніколенко, на відміну від Платона, багато з позицій якого щодо функціонування держави мали утопічний характер, ідеї Аристотеля були більш реалістичними. Український дослідник пов'язує це з зацікавленістю автора «Політики» природничими науками та медициною [4, с. 91]. До цієї позиції тяжіє і український науковець Олександр Шама. На його думку, якщо Платон покладав в основу свого розуміння «концепції держави теократичну ідею», то Аристотель розглядав державу за аналогіями до живої природи на основі «біологічної» метафізики [8, с. 245]. При цьому науковець проводить аналогію, що якщо існування біологічного індивіда визначається в інтерпретації Аристотеля інтересами його виду, то взаємодія й життя людського індивіда підкоряється інтересам і потребам його сім'ї, роду або полісу.

Аристотель визначає державу як «сукупність таких громадян, яка, власне кажучи, самодостатня для звичайного існування» [1, с. 69]. Держава як політичне «об'єднання (громадян)» у такому розумінні зникає разом зі зміною «державного устрою, відмінного від попереднього» [1, с. 70]. Фактично зі зміною державного устрою постає інша держава, навіть якщо вона складається з тих самих громадян. Отже, буття держави пов'язується з існуванням конкретного політичного устрою, який формується на основі діяльності громадян.

Розуміння поняття «громадянин» Аристотель співвідносить з проблемою найкращої форми державного устрою, пов'язуючи її з чеснотами громадян. Лише у випадку, коли усі, без винятку, громадяни володіють «чеснотливістю», «держава буде досконалою» [1, с. 71]. Водночас мислитель цілком слушно зауважує, що майже ніколи не буває, що усі громадяни в одній державі можуть бути однаковою мірою бути чеснотливими або доскональними.

Такий тип держави можливий, на думку Аристотеля, лише тоді, коли громадянин усвідомлює, що він має «вміти прекрасно повелівати й належно коритися» [1, с. 72]. Стагірит звертає особливу увагу на ті форми влади, де людина панує над людьми вільними і подібними до себе за походженням. У демократіях перед здійсненням влади правитель обов'язково має пройти своєрідну «школу послуху». Наприклад, щоб «бути іпархом, треба послужити в кінноті; щоб бути стратегом, треба

самому спершу побути в строю, побути лохагом, таксіархом» [1, с. 73]. У підсумку Аристотель робить висновок, що ніхто не може бути здатним добре управляти іншими, якщо сам не навчиться послуху.

Окрім практичного досвіду послуху до важливих чеснот правителя афінський мислитель відносить розсудливість. Для пояснення її значущості він наводить таку порівняльну асоціацію: «Адже підлеглий – немовби майстер, що майструє флейти, а правитель – флейтист, який грає на флейті» [1, с. 73]. Натомість для підлеглого у контексті його взаємодії з правителем розсудливість не обов'язкова. Але від нього обов'язково вимагається здатність до «правильного способу мислення». Саме на основі порівняння Аристотель обґрунтовує ненадання громадянства ремісникам, доводячи, що їх не можна відносити ні до метеків, ні до чужинців, хоча «у давні часи у деяких державах ремісники складалися з рабів і чужинців» [1, с. 74]. Далі він акцентує увагу на ще одній вкрай важливій ознаці громадянства: громадянином може бути не просто вільнонароджений, а лише той, «хто звільнений від робіт, необхідних для повсякденного життя» [1, с. 74]. У випадку, якщо людина виконує таку роботу для приватної особи, то вона має статус раба, а якщо працює на суспільні потреби, то така людина належить до спільноти ремісників або поденників.

Співставляючи різні форми державного устрою, Аристотель аналізує й принципи отримання громадянства у різних формах державного устрою, адже якщо «існує кілька видів державного устрою, то неодмінно існуватиме й кілька різновидів громадянства» [1, с. 74]. Мислитель наголошує, що існують форми державного устрою, в яких ремісники і поденники можуть бути громадянами, хоча й підлеглими. Для прикладу він наводить олігархії, в яких поденники позбавлені прав громадян, оскільки в олігархіях доступ до органів управління обмежується достатньо високим майновим цензом. Однак, ремісники у таких державах «можуть отримати права, бо завдяки ремеслу вони здатні розбагатіти» [1, с. 74]. Натомість у деяких демократичних державах в умовах їх малолюдності громадянські права можуть надаватися і чужинцям, але лише тим, «у кого мати користується громадянством» [1, с. 75]. З часом після відновлення кількості громадян зазвичай вводилося обмеження: громадянами могли ставати лише ті, у кого і мати, і батько мали громадянство.

Порівнюючи аристократії, з олігархіями і демократіями, Аристотель наголошує, що в них «неможливо, аби ремісник чи поденник користувалися громадянськими правами» [1, с. 74]. Такий висновок філософ обґрунтовує тим, що в аристократії ремісники або поденники, щоденно виконуючи свої професійні обов'язки, не здатні належним чином виявляти чесноти. Отже, ключовою ознакою грома-

дянина є участь у державному житті. У широкому розумінні громадянин в інтерпретації мислителя – це той, хто «обіймає або може обіймати верховну посаду – одноосібно чи разом з іншими» [1, с. 75].

Окрім з'ясування функцій громадян у різних формах державного устрою Аристотель задля порівняння різних форм державного устрою ставить питання про мету утворення держави. Відповідаючи це питання, філософ акцентує на тому, що «людина за своєю природою є істота політична» [1, с. 76]. Навіть маючи тяжіння до свободи і самостійності, люди все-таки прагнуть до співжиття у спільноті з іншими. Спонукає їх до цього бажання загальної користі і прагнення «вести достойний спосіб життя». Власне це мислитель і називає «кінцевою метою людського об'єднання і кожної людини зокрема» [1, с. 76]. Державу він вважає найвищою формою спілкування, адже лише у ній людина може уповні розкрити власну сутність (телос) через активність вільної істоти. Поза державою людина може існувати лише, як бог або як тварина.

За твердженням філософа просторові характеристики держави є достатньо важливими для її існування, адже це допомагає перебувати громадянам «в епігамії між собою», що завбачує «взаємне спілкування» між людьми. Для цього у державах формуються соціальні спільноти, споріднені спілки, фратрії, та відбуваються «і загальні жертвоприношення, і розваги» [1, с. 81]. Відтак, існування держави завбачує не просто соціальну взаємодію, співжиття соціальних спільнот, родів, фратрій, а саме «досконалу діяльність інституцій».

Досконале функціонування державних інституцій базується саме на чеснотах громадян, які Аристотель поділяє на діаноетичні/інтелектуальні (мудрість, практична мудрість, розсудливість), які набуваються через навчання, та етичні (чесноти волі та характеру: мужність, щедрість, справедливість), які здобуваються людьми на підставі виховання. Філософ ставить питання про співвідношення чеснот окремої людини з чеснотами громадянина. Даючи відповідь на це запитання, він доходить висновку, що ці чесноти співпадають лише у правильних формах державного устрою. У них громадяни можуть виховувати свої чесноти та спрямовувати їх на досягнення загального блага.

У трактаті «Політика» Аристотель виділяє три правильні та три неправильні форми державного устрою. «Правильні політичні устрої – монархія, аристократія та політія служать суспільному благу громадян, неправильні – тиранія, олігархія, демократія характеризуються правлінням на користі інтересам можновладців» [6, с. 39]. Найкращою з правильних форм державного устрою Стагірит називає політію, в межах якої реалізується влада громадян середнього статку і поєднуються найкращі риси усіх інших форм правління.

У процесі порівняння різних форм правління Аристотель вказує на деякі суперечності між ними. Зокрема, якщо визначати олігархію як форму влади, в якій «державні посади обіймають багаті, маючи високий майновий ценз», а демократію як форму державного устрою, в межах якого «влада зосереджується в руках бідних громадян, то можна було б припустити ситуацію, що більшість громадян були б багаті у державі і мали верховну владу, а відтак цю форму правління слід було б назвати демократією. Так само можна уявити й іншу ситуацію, що меншість у державі становлять «бідні громадяни, але вони утримують владу», то ми мали б говорити про олігархію [1, с. 78]. Утім таке розмежування форм державного устрою мислитель називає неправильним.

Продовжуючи ці міркування, Аристотель доводить, що сам факт перебування влади у руках меншості чи більшості є не сутнісною ознакою державного устрою, а відносною, адже «скрізь заможних буває меншість, а неімущих – більшість» [1, с. 78]. Отже, ця ознака не може бути базовою для розмежування демократії й олігархії як форм правління. Демократична форма правління, як він доводить, є пануванням саме бідної більшості, а олігархія завбачує володарювання багатой меншості. Відтак, ознаками розрізнення цих форм державного правління «є бідність і багатство» [1, с. 78–79]. Отже, у державах, в яких влада більшості або меншості базується на багатстві, маємо олігархію, а там, де владу здійснюють бідні люди – демократію.

Сутнісні ознаки, які дозволяють визначити різницю між олігархіями і демократіями, Аристотель розкриває на підставі порівняльного аналізу поняття «справедливість» у цих формах державного устрою. Мислитель акцентує увагу на тому, що справедливість часто тлумачиться як рівність. І насправді вона є такою. Але справедливість у його розумінні «стосується не всіх, а тільки рівних» [1, с. 79]. У свою чергу і нерівність може бути справедливою, оскільки вона також «не стосується всіх, а тільки нерівних» [1, с. 79].

Позиціонує демократію як несправедливу форму державного устрою, Стагірит звертає увагу, «що той закон, за яким влада належить більшості, не може вважатися справедливим». Більше того, коли «більшість відбере у багатих усе й почне ділити між собою статки меншості, то цим зруйнує державу» [1, с. 82]. Такі дії не можна назвати «чеснотливим» і справедливим, адже справедливість не може спонукати до руйнування держави. Подібні дії бідної більшості за Аристотелем нічим не відрізняються від діяльності тирана, який вчиняє насильство. Як не можна визнавати справедливим, що «грабуватимуть і відбиратимуть майно у більшості», так само не можна вважати справедливим і протилежне, «щоб більшість грабувала» [1, с. 82].

Розглядаючи політію як найкращу форму правління, філософ ставить питання, що якщо державою мають управляти «чеснотливі й шляхетні громадяни», то чи буде правильним, щоб решта громадян не брали участі в її управлінні. При цьому він доводив, що будь-яку слід вважати «посаду за почесь, гідну громадянина, за привілей». У зв'язку з цим, якщо ж влада сконцентрована в руках однієї людини, то характер правління є ще гіршим, «бо взагалі більшість буде позбавлено усяких почесь» [1, с. 82]. У зв'язку з цим афінський мислитель виходив з позиції, що верховна влада мусить перебувати в руках більшості, а не меншості, нехай складеної з найкращих (аристократів).

За твердженням Віктора Петрінка саме у праці «Політика» Аристотель чи не вперше у світовій науковій парадигмі позиціонував політію як досконалу форму державного устрою з домінуванням «середньої власності» та висловив ідею про існування «громадянського суспільства» [5, с. 187]. Політія у такому розумінні постає владою благочестивих добродішних громадян, які до народних зборів обираються на основі середнього майнового цензу і керуються у своїй політичній діяльності необхідністю досягнення загального блага.

Висновки. В цілому методологія порівняльного аналізу дозволила Аристотелю у трактаті «Політика» виділити сутнісні ознаки та відмінності між різними формами державного устрою. На основі порівняння філософ виділив три правильні і три неправильні форми державного устрою. Вони не тільки відрізняються між собою, а одні з них є первинними, а інші – вторинними. Одні форми державного устрою можуть трансформуватися і переходити в інші.

До правильних форм державного устрою мислитель відносить монархію, аристократію та політію, метою діяльності яких є досягнення суспільного блага громадян. До неправильних форм державного устрою він відносить тиранію, олігархію і демократію, мета існування яких співпадає з досягненням користі інтересам можновладців. Лише у правильних формах державного устрою чесноти окремої людини співпадають з чеснотами громадянина. З чеснотами громадян полісу філософ пов'язує й визначення політії як найкращої форми державного устрою, в межах якої реалізується влада благочестивих громадян середнього статку і поєднуються найкращі риси усіх інших форм правління.

Аристотель доводить, що перебування влади у руках меншості чи більшості не є сутнісною ознакою державного устрою. Такою ознакою насправді є «бідність і багатство»: у державах, в яких влада більшості або меншості базується на багатстві, маємо олігархію, а там, де владу здійснюють бідні люди – демократію. Якщо ж влада сконцентрована в руках однієї людини (монархія,

тиранія), то характер правління є ще гіршим, адже більшість громадян позбавлена усяких почесь. Ще однією ознакою для поділу форм державного устрою Аристотель вважає особливості громадянства в них. На противагу демократичному устрою, у недемократичних державах громадянством володіють люди, які не просто беруть участь у діяльності, а безпосередньо обіймають посади суддів або членів народних зборів. При цьому громадянином може бути не просто вільнонароджений, а лише той, хто не обтяжений повсякденною роботою задля виживання.

На підставі порівняльного аналізу різних типів держав Аристотель доводить, що держава як політичне «об'єднання (громадян)» зникає разом зі зміною державного устрою, а відтак існування держави залежить від типу взаємодії між громадянами полісу. Держава як найвища форма спілкування людей за Аристотелем формується лише тоді, коли виникає об'єднання між сім'ями і родами з метою досягнення загального блага. Саме існування держави завбачує не просто соціальну взаємодію, співжиття соціальних спільнот, родів, фратрій, а саме досконалу діяльність державних інституцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Політика. / Пер. з давнього. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с. Книга 3. С. 66–98.
2. Кобильник В.В. Порівняльний метод як основа політологічного дослідження. *Зб. наукових праць «Політологічні студії»*. 2011. Випуск 2. С. 54–63.
3. Кольцов В.М. Сучасні методологічні тенденції в порівнянні дизайну політичних систем. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 51–59.
4. Ніколенко Вадим. Афінська держава та демократія у науковій спадщині Аристотеля. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020. Т. 12, Вип. 1(25). С. 87–94.
5. Петрінко В.С. Поліс як державне утворення у «Політиці» Аристотеля. *Науковий Вісник УжДУ. Серія «Історія»*. 2000. № 4. С. 183–188.
6. Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
7. Труш О.О. Методологічні засади компаративної політики у сфері цивільного захисту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 1. С. 135–139.
8. Шама О. «Органічна» держава Аристотеля як кінцева мета розвитку античного суспільства. *Україна–Європа–Світ : міжнародний збірник наукових праць: 25-й річниці Незалежності України присвячено*. Тернопіль : ТНПУ, 2016. Вип. 17. С. 245–253.
9. Hague Rod, Harrop Martin. *Comparative Government and Politics. An Introduction 6th Edition*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Macmillan Press Ltd. 2004. 355 p.
10. Landman Todd. *Issues and methods in comparative politics: an introduction*. 3rd ed. 2008. 385 p.

11. Richard Rose & W. J. M. Mackenzie. Comparing Forms of Comparative Analysis. *Political Studies*. 1991. Vol. 39. P. 446–462.

REFERENCES:

1. Aristotel. (2000). Polityka. [Policy] / Per. z davnoho. ta peredm. O. Kysliuka. Kyiv : Osnovy, Knyha 3. pp. 66–98. [in Ukrainian].
2. Kobylnyk, V.V. (2011). Porivnialnyi metod yak osnova politolohichnoho doslidzhennia. [Comparative method as the basis of political research]. Zbirnyk naukovykh prats «Politolohichni studii», Vypusk 2, pp. 54–63. [in Ukrainian].
3. Koltsov, V.M. (2015). Suchasni metodolohichni tendentsii v porivnianni dyzainu politychnykh system. [Modern methodological trends in the comparison of the design of political systems]. Aktualni problemy polityky, Vyp. 54, pp. 51–59. [in Ukrainian].
4. Nikolenko, Vadym. (2020). Afinska derzhava ta demokratiia u naukovi spadshchyni Arystotelia. [The Athenian state and democracy in Aristotle's scientific legacy]. Filosofii ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury, T. 12, Vyp. 1(25), pp. 87–94. [in Ukrainian].
5. Petrisko, V.S. (2000). Polis yak derzhavne utvorennia u «Politytsi» Arystotelia. [Polis as a state

entity in Aristotle's «Politics»]. *Naukovyi Visnyk UzhDU. Seria «Istoriia»*, № 4, pp. 183–188. [in Ukrainian].

6. Politychna entsyklopediia. (2011). [Political encyclopedia], Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
7. Trush, O.O. (2010). Metodolohichni zasady komparatyvnoi polityky u sferi tsyvilnoho zakhystu. [Methodological principles of comparative policy in the field of civil protection]. Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia, № 1, pp. 135–139. [in Ukrainian].
8. Shama, O. (2016). «Orhanichna» derzhava Arystotelia yak kintseva meta rozvytku antychnoho suspilstva. [Aristotle's «organic» state as the final goal of the development of ancient society]. *Ukraina–levropa–Svit: mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats : 25-ii richnytsi Nezalezhnosti Ukrainy prysviacheno*. Ternopil : TNPU, Vyp. 17. pp. 245–253. [in Ukrainian].
9. Hague Rod, Harrop Martin. (2004). *Comparative Government and Politics. An Introduction 6th Edition*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Macmillan Press Ltd.
10. Landman Todd. (2008). *Issues and methods in comparative politics: an introduction*. 3rd ed.
11. Richard Rose & W. J. M. Mackenzie. (1991). Comparing Forms of Comparative Analysis. *Political Studies*. Vol. 39, pp. 446–462.

Methodology of comparative analysis in the treatise “Politics” by Aristotle

Kovtun Nataliia Mykhailivna
 Doctor of Science in Philosophy,
 Professor,
 Professor at the Department
 of Philosophy and Politology
 Zhytomyr Ivan Franko State University
 Velyka Berdychivska str., 40,
 Zhytomyr, Ukraine
 ORCID: 0000-0002-5529-8655

Zahlada Viktor Mykolaiovych
 Candidate of Philosophical Sciences
 (PhD),
 Associate Professor at the Department
 of Philosophy and Politology
 Zhytomyr Ivan Franko State University
 Velyka Berdychivska str., 40,
 Zhytomyr, Ukraine
 ORCID: 0000-0003-0709-6079

Shkil Liudmyla Leonidivna
 Candidate of Philosophical Sciences
 (PhD), Associate Professor,
 Associate Professor at the Department
 of Public Administration
 State University of Information
 and Communication Technology
 Solomenska str., 7, Kyiv, Ukraine
 ORCID: 0000-0003-2410-1159

The article analyzes the methodology of comparative research works in Aristotle's treatise «Politics», which allowed the thinker to identify common and distinctive features, peculiarities and regularities of various forms of state system. The research work is based on an interdisciplinary approach, within which a critical analysis of the treatise «Politics» is carried out based on a synthesis of the works of various authors in the fields of epistemology, methodology, logic, political science, and the history of philosophy. The research work also used the principle of the hermeneutic triangle and the category of «understanding» as fundamental to the study of scientific texts.

The use of these methodological approaches made it possible to establish that Aristotle singles out three correct and three incorrect forms of government. If the philosopher considers monarchy, aristocracy, and polity to be the correct forms, the purpose of which is to achieve the public good of citizens, then he considers tyranny, oligarchy, and democracy to be the wrong forms of government, whose purpose is to benefit the interests of those in power. At the same time, Aristotle considers poverty and wealth to be the basis of division for comparing different forms of government: in states where the power of the majority or minority is based on wealth, an oligarchy is formed, and where poor people exercise power, democracy is formed. In contrast to a democratic system, in non-democratic states citizenship is held by people who do not just participate in the activities of courts or people's assemblies, but directly hold positions in them.

On the basis of a comparison of different types of states, Aristotle proves that the state as a political association of citizens disappears with the change of the state system, and therefore the existence of the state directly depends on the type of interaction between the citizens of the polis. At the same time, he considers polity as the best form of government, within which the power of virtuous citizens is exercised, who are elected to the people's assemblies on the basis of the average property qualification and are guided in political activity by the common good.

Key words: method, methodology, comparative analysis, treatise «Politics», state, citizen, form of state system.